

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-57>

УДК 339.54

Ольга НІКОЛАЙЧУК

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
<https://orcid.org/0000-0002-7197-4713>

Генадій ЛАВРОНЕНКО

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
<https://orcid.org/0009-0008-7444-9050>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено теоретичний аспект сталого розвитку торгівлі. Виявлено, що розвиток торгівлі шляхом більш раціонального та ефективного використання ресурсів, зростання виробництва, збільшення доходів та інвестицій призводить до економічного зростання та зайнятості населення. Визначено, що сталий розвиток торгівлі України закладається у положеннях торговельних угод між Україною та іншими країнами, союзами країн. Розглянуто особливості угоди СОТ стосовно сталого розвитку торгівлі. Проаналізовано положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у напрямку розвитку торговельної політики з огляду на сталий розвиток. Зазначено, що торгівля має ключове значення для досягнення Цілей сталого розвитку ООН. Виокремлено роль та особливості торгівлі в досягненні Цілей сталого розвитку.

Ключові слова: торгівля, торговельна політика, сталий розвиток, управління, угода.

Olha NIKOLAICHUK, Hennadii LAVRONENKO

Mykhailo Tuhan-Baranovskiy Donetsk National University of Economics and Trade

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TRADE: A THEORETICAL PERSPECTIVE

The article highlights the theoretical aspect of sustainable trade development. It is found that trade development through more rational and efficient use of resources, production growth, increased income and investment leads to economic growth and employment. It is found that the sustainability of domestic trade is reflected primarily in its impact on human development. It is determined that the sustainable development of Ukraine's trade is laid down in the provisions of trade agreements between Ukraine and other countries and unions of countries. The author analyzes the features of the WTO agreement on sustainable trade development. The article analyzes the provisions of the EU-Ukraine Association Agreement in the area of trade policy development with regard to sustainable development. It is noted that trade is key to achieving the UN Sustainable Development Goals. It is found that the main direction of implementation of socio-economic management methods for sustainable trade development is performance management, which enhances the social orientation of management through the effect of activity and creates a system of motivation and incentives for labor. It has been found that trade is also important for social integration, which, along with the economy and the environment, is one of the three pillars of sustainable development. In Ukraine, environmental and sustainable development issues are poorly integrated into the process of formulating and implementing public policy, including trade policy. Therefore, environmental protection and sustainable development should be clearly enshrined in trade policy. The presence of environmental factors in a trade agreement cannot depend solely on the policies and approaches of the other party.

Keywords: trade, trade policy, sustainable development, governance, agreement.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Однією з найважливіших сфер сучасної економіки України є торгівля. Ця сфера економічної діяльності підтримує вітчизняного товаровиробника, покриває імпорту частину бюджету, задовольняє попит і сприяє підвищенню рівня життя населення та суспільного добробуту, а також сприяє розвитку інвестиційних процесів шляхом забезпечення зайнятості населення через створення нових робочих місць. Ключова роль торгівлі в національній економіці дає змогу досліджувати питання щодо встановлення стратегічних пріоритетів забезпечення сталого розвитку. Торгівля є інструментом покращення добробуту та розвитку людей, але все частіше використовується для досягнення ширшого екологічного та соціального розвитку.

Економіко-соціальний та екологічний розвиток у всьому світі багато в чому залежить від подальшого розширення торгівлі, адже всебічний розвиток справедливої та взаємовигідної торгівлі закладає добру основу для побудови відносин між країнами, сприяє зміцненню атмосфери миру та взаємної довіри та розуміння між країнами, а також сприяє підвищенню рівня життя населення. Це також допомагає забезпечити економічний розвиток кожної країни.

Також торгівля відіграє важливу роль у досягненні цілей сталого розвитку, оскільки дає країнам доступ до нових ринків та нових інвестицій, сприяючи економічному зростанню, покращенню рівня життя та сталому розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання сталого розвитку торгівлі є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводять Школенко О. Б. [1], Терещенко Е. Ю. [1], Стояненко І. В. [1], Ставерська Т. О. [2], Шпильова Ю. Б. [3], Шпильовий І. М. [3] та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

На жаль, сьогодні поняття торгівлі досліджується переважно з точки зору обміну та дистрибуції, але науковці приділяють недостатньо уваги дослідженням з точки зору вирішення соціально-економічних та екологічних проблем.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлення теоретичного аспекту сталого розвитку торгівлі.

Виклад основного матеріалу

Торгівля долає бідність, голод, неписьменність, дискримінацію та інші форми порушення прав людини і є рушійною силою економічного зростання. Це теж один із механізмів досягнення цілей сталого розвитку.

Важливим внеском торгівлі в сталий розвиток є додаткові заходи з лібералізації та сприяння низьковуглецевим торговельним заходам, сприяння цифровим і новим технологіям, а також імплементація сильних і амбітних торговельних угод через активну політику на ринку праці та освіти.

Розвиток торгівлі шляхом більш раціонального та ефективного використання ресурсів, зростання виробництва, збільшення доходів та інвестицій призводить до економічного зростання та зайнятості населення. Коли країна може отримати вигоду від розвитку торгівлі, це веде до розширення людських можливостей і більш справедливого розподілу доходів відповідно до інституційних і соціальних умов у країні та за кордоном. Забезпечення сталого розвитку торгівлі забезпечить успіх у досягненні цілей сталого розвитку. Це означає, що стійкість сьогодні має бути досягнута шляхом взаємопов'язаних рішень мікро- та макроекономічних проблем [1].

При визначенні принципів формування стратегії сталого розвитку торгівлі велике значення має надаватися використанню економічних, трудових і матеріальних ресурсів з метою постійного підвищення ефективності бізнесу.

Стратегічний напрямок забезпечення сталого розвитку торгівлі має поєднувати принципи оптимізації та координації економічних, трудових, природних і матеріальних ресурсів, що є основою для підвищення соціально-економічної ефективності торгівлі. Таким чином, забезпечуватиметься перспектива сталого розвитку [2, с. 183].

В останні роки зростає визнання необхідності більш ретельного дослідження впливу торгівлі на сталий розвиток країн. Були зроблені спроби врахувати економічні та соціальні наслідки дерегуляції економічної діяльності, але екологічні чинники практично не враховувалися в цих аналізах. Експерти виділяють такі впливи, які потребують додаткової оцінки: вплив масштабу виробничої діяльності (торгівля може стимулювати виробничу діяльність і, отже, завдати значної шкоди навколишньому середовищу), структурні впливи (галузева структура економіки може бути більш-менш екологічно вигідною), вплив продукту (які є небезпечними та шкідливими для навколишнього середовища), технологічні ефекти (сприяння інвестиціям за допомогою нових технологій), інституційні ефекти (комерційні закони передбачають різні зобов'язання щодо заходів із захисту навколишнього середовища).

Наголошуючи на внутрішній торгівлі, то сталість внутрішньої торгівлі відображається насамперед у її впливі на людський розвиток, висвітлюючи такі проблеми: доступність послуг на територіальному, соціальному та інших рівнях; відповідальність торговельних мереж за якість продукції; екологічна інформація та культура споживання населення. Безпосереднім впливом на навколишнє середовище є екологічність використовуваних технологій та обладнання (норми та стандарти пакування, маркування та обробки товарів), ефективність логістики з точки зору мінімізації втрат при транспортуванні та зберіганні товарів, а також їх утилізація [3, с. 109].

Сталий розвиток торгівлі України закладається у положеннях торговельних угод між Україною та іншими країнами, союзами країн тощо.

Україна стала членом Світової організації торгівлі 16 травня 2008 року [4]. Згідно з угодою, яка набрала чинності для України з дати членства, відносини у сфері торговельно-економічного підприємництва мають бути спрямовані на підвищення рівня життя, повну зайнятість та значні гарантії. СОТ прагне розширювати виробництво та торгівлю товарами та послугами, а також захищати та зберігати навколишнє середовище, беручи до уваги стійке зростання реального доходу та ефективного попиту та оптимальне використання глобальних ресурсів відповідно до Цілей сталого розвитку.

Таким чином, відповідно до угоди про заснування СОТ, країни-члени встановили чіткий зв'язок між сталим розвитком і лібералізацією торгівлі, щоб забезпечити відповідність ринку екологічним і соціальним цілям. Важливо відзначити, що кілька аспектів угоди спрямовані на сприяння відкритій торгівлі, безпосередньо пов'язані зі сталим розвитком та роблять позитивний внесок у зусилля з пом'якшення наслідків зміни клімату.

Слід також зазначити, що Україна, як учасниця СОТ, зобов'язана розвивати співпрацю з метою лібералізації торгівлі екологічними товарами та послугами, які можуть принести користь навколишньому середовищу. Ширший доступ до продуктів і послуг у цьому секторі може підвищити енергоефективність,

зменшити викиди парникових газів і позитивно вплинути на якість повітря, води, ґрунту та природних ресурсів. Успішний результат переговорів щодо екологічних товарів і послуг може принести три вигоди: виграш для навколишнього середовища, виграш у торгівлі та виграш у розвитку.

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ В ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ціль 1. Подолання бідності. Торговля відіграє важливу роль у зменшенні бідності шляхом створення можливостей для працевлаштування, сприяння економічному зростанню та розширення доступу до товарів і послуг. Дозволяючи країнам спеціалізуватися в секторах, де вони мають порівняльну перевагу, торгівля стимулює економічний розвиток, залучає інвестиції та рятує людей від бідності. Торговля також може полегшити потік ресурсів і технологій, підтримуючи зусилля зі скорочення бідності шляхом передачі знань, нарощування потенціалу та сприяння сталим джерелам існування.

Ціль 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. Торговля сприяє досягненню нульового голоду шляхом сприяння продовольчій безпеці та покращенню доступу до поживних і різноманітних продуктів харчування. Торговля дозволяє країнам долати сезонні коливання у виробництві харчових продуктів і використовувати глобальні ринки для задоволення своїх потреб у харчових продуктах. Це дає змогу обмінюватися сільськогосподарською продукцією, технологіями та знаннями, підтримуючи практику сталого ведення сільського господарства, збільшуючи продуктивність і зменшуючи харчові відходи. Торговля також може підвищити стійкість продовольчих систем шляхом диверсифікації джерел постачання та усунення дисбалансів у регіональній доступності продовольства.

Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці. З великою кількістю експортних обмежень, введених країнами, збереження торгівлі медичними товарами може мати вирішальне значення для забезпечення здорового життя для всіх людей будь-якого віку.

Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат. Торговля може слугувати катализатором для просування гендерної рівності, створюючи можливості для розширення економічних можливостей жінок. Торговля може забезпечити доступ до ринків, розширити участь жінок в експортно-орієнтованих галузях видів економічної діяльності та підтримати зростання бізнесу, яким керують жінки. Зменшуючи перешкоди для економічного залучення жінок, такі як дискримінаційна торгова політика або обмежений доступ до фінансування, торгівля може сприяти гендерній рівності, зменшенню бідності та соціальному розвитку.

Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Викорінення бідності можливе лише за допомогою стабільної та добре оплачуваної роботи. Зменшення часу та витрат на переміщення товарів через кордон може стимулювати торгівлю, збільшуючи доходи та зайнятість у всьому світі. Спрощення торговельних операцій сприяє залученню національних та іноземних інвестицій, які, зі свого боку, можуть сприяти створенню більшої та кращої зайнятості.

Ціль 10. Скорочення нерівності. Торгова політика та колективні дії відкриють більше переваг від торгівлі. Ціни справедливої торгівлі та преміум – це система безпеки, а стратегії прожиткового доходу та прожиткового мінімуму забезпечують шлях до гідних засобів до існування для більшої кількості людей. Зусилля щодо інтеграції та економічні заходи призведуть до більшої гендерної рівності, розширення можливостей для молоді та зменшення дискримінації.

Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва. Торговля має значний вплив на моделі споживання та виробництва, що робить її критично важливою рушійною силою для досягнення відповідальних та сталих практик. Сприяючи обміну екологічно чистими товарами та технологіями, торгівля може прискорити перехід до більш стійких методів виробництва. Це може сприяти прийняттю принципів циклічної економіки, ефективного використання ресурсів, а також зменшення відходів і забруднення. Торговля також дає споживачам доступ до ширшого асортименту екологічно чистих продуктів і заохочує підприємства застосовувати відповідальні практики ланцюга поставок.

Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками. Торговля відіграє вирішальну роль у подоланні зміни клімату, сприяючи глобальному обміну чистими технологіями, відновлюваною енергією та товарами з низьким вмістом вуглецю. Це дає країнам доступ до кліматичних рішень, скорочення викидів парникових газів і сприяння сталому розвитку. Торговля також може сприяти розширенню проєктів у сфері відновлюваної енергетики, сприяти підвищенню енергоефективності та міжнародному співробітництву щодо пом'якшення наслідків зміни клімату.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття. Вимоги стандартів справедливої торгівлі та стійкі до клімату практики зменшать тиск на заповідні території та ліси, а також зменшать втрату біорізноманіття.

Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку. Покращене сприяння торгівлі допомагає розблокувати приватні ресурси, роблячи країни більш привабливими для прямих іноземних інвестицій і підвищуючи збір доходів на кордонах.

Рис. 1. Роль та особливості торгівлі в досягненні цілей сталого розвитку

Джерело: сформовано авторами з урахуванням Цілей сталого розвитку, виокремлених у джерелі [7].

Крім того, слід звернути увагу на положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5]. Така співпраця відкриває нові можливості торговельної політики, але також ставить перед українським товаровиробником особливі виклики. Угода містить окрему главу 13 «Торгівля та сталий розвиток». Положення цієї глави визначають: основні принципи діяльності у сферах охорони навколишнього

середовища, соціальної сфери та розвитку міжнародної торгівлі для сприяння сталому розвитку; забезпечення та впровадження багатосторонніх трудових стандартів, які сприяють сталому розвитку; забезпечення та реалізація багатосторонніх угод про охорону навколишнього середовища, які сприяють сталому розвитку; регулювання торгівлі для сталого розвитку; підтримання належного рівня охорони праці та навколишнього середовища; створення державного органу з питань сталого розвитку, що складається з незалежних представницьких громадських установ, механізм моніторингу виконання окремих розділів через підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку.

Торгівля має ключове значення для досягнення Цілей сталого розвитку ООН [6], які є частиною порядку денного ООН на період до 2030 року. Ось кілька простих зв'язків між торгівлею та цілями сталого розвитку: зменшення торговельних бар'єрів може сприяти досягненню зменшення рівня бідності; посилення обмежень на експорт продовольства може допомогти припинити голод; зменшення торговельних бар'єрів для ліків та інших товарів для здоров'я може допомогти досягти належний рівень здоров'я та добробуту; розвиток існуючих зусиль із залучення більшої кількості жінок до торгівлі може допомогти досягти гендерної рівності.

Підсумовуючи, зауважимо, що сталий розвиток торгівлі – це узгодження торговельної політики з соціально-економічними та екологічними Цілями сталого розвитку з метою підтримки збереження, сталого використання та відновлення цього процесу.

На рис. 1. представлено ключову роль торгівлі та її особливості в досягненні Цілей сталого розвитку.

Торговельні бар'єри можуть мати негативний вплив на стале зростання всюди, особливо в країнах, що розвиваються. Наприклад, сільськогосподарські субсидії в розвинених країнах спотворюють міжнародну торгівлю продовольством і позбавляють багато країн, що розвиваються, переваг, які вони повинні мати через порівняльні переваги в сільськогосподарському виробництві. Також часто існують важливі компроміси в балансі між більшою інтеграцією та сталістю.

Стандарти та правила сталого розвитку в торговельній політиці можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на бідних. Наприклад, очікується, що збільшення викидів вуглекислого газу від вантажного транспорту потроїться в період наступних 30 років. Водночас мита (податки на імпортовані товари) підвищують ціни на споживчі товари та ресурси внутрішнього виробництва, роблячи виробництво менш конкурентоспроможним і обмежуючи економічне майбутнє країн, які їх застосовують.

Основним напрямком впровадження соціально-економічних методів управління для сталого розвитку торгівлі є управління ефективністю діяльності, яке посилює соціальну спрямованість господарювання через ефект діяльності та створює систему мотивації та стимулювання праці. У перехідній економічній ситуації соціальні параметри сталого розвитку торгівлі, матеріальні та моральні стимули, можуть розвиватися практично без обмежень (за винятком податкових ставок).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Аналіз показує, що сьогодні сталий розвиток торгівлі є перспективним способом досягнення цілей сталого розвитку. Торгівля також важлива для соціальної інтеграції, яка, поряд з економікою та навколишнім середовищем, є однією з трьох основ сталого розвитку. В Україні питання довкілля та сталого розвитку слабо інтегровані в процес формування та реалізації державної політики, в тому числі торговельної політики. Тому питання охорони навколишнього середовища та сталого розвитку повинні бути чітко закріплені в торговельній політиці. Наявність екологічних чинників у торговельній угоді не може залежати виключно від політики та підходів іншої сторони. Потреба має бути чітко сформульована та переглянута на стратегічному рівні, а також має включати перелік актуальних тем.

Література

1. Школенко О. Б., Терещенко Е. Ю., Стояненко І. В. Роль торгівлі в забезпеченні реалізації цілей сталого розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-03-02>
2. Ставерська Т. О. Визначення стратегічних пріоритетів забезпечення сталого розвитку торговельної галузі в умовах кризи. Фінансові механізми антикризового управління: сучасні реалії та стратегічні орієнтири: колективна монографія; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2018. С. 170-183.
3. Шпильова Ю. Б., Шпильовий І. М. Сталий розвиток роздрібної торгівлі України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2012. Випуск 1(11). С. 108-120.
4. Угода про заснування Світової організації торгівлі: СОТ; Угода, Міжнародний документ, Перелік від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

6. What are the Sustainable Development Goals? URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

References

1. Shkolenko, O. B., Tereshchenko, E. Yu., Stoianenko, I. V. (2023). Rol torhivli v zabezpecheni realizatsii tsilei staloho rozvytku [The role of trade in ensuring the implementation of sustainable development goals]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-03-02>
2. Staverska, T. O. (2018). Vyznachennia stratehichnykh prioritetiv zabezpechennia staloho rozvytku torhovelnoi haluzi v umovakh kryzy [Determination of strategic priorities for ensuring sustainable development of the trade industry in a crisis]. *Finansovi mekhanizmy antykrizovoho upravlinnia: suchasni realii ta stratehichni oriientyry: kolektyvna monohrafiia*; Kharkivskiy derzh. un-t kharchuvannia ta torhivli. Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenka I. S., 170-183.
3. Shpylova, Yu. B., Shpylovyi, I. M. (2012). Stalyi rozvytok rozdribnoi torhivli Ukrainy [Sustainable development of retail trade in Ukraine]. *Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu – Bulletin of the Eastern European University of Economics and Management*, 1(11), 108-120.
4. Uhoda pro zasnuvannia Svitovoi orhanizatsii torhivli: SOT; Uhoda, Mizhnarodnyi dokument, Perelik vid 15.04.1994 [Agreement Establishing the World Trade Organization: WTO; Agreement, International Document, List of 15.04.1994]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text
5. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Ukraina, Yevropeyskyi Soiuz, Yevratom [...]; Uhoda, Spysok, Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: Ukraine, the European Union, Euratom [...]; Agreement, List, International Document of 27.06.2014]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
6. What are the Sustainable Development Goals? URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
7. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 №722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>